

तंत्रज्ञान आणि परंपरेचा सेतू : संस्कृती आणि मानविकीमध्ये AI

Dr. Pullagor Bhumreddy Vithalreddy*

Department of Political Science, Shahir Annabhau Sathe Mahavidyalaya, Mukhed Dist. Nanded

शोध सार

कृत्रिम बुद्धिमत्ता (Artificial Intelligence – AI) आणि परंपरागत मानवी मूल्ये, संस्कृती, कला, भाषा आणि मानविकी यांचे एकत्रीकरण हा आधुनिक काळातील सर्वात महत्त्वाचा अभ्यास विषय बनला आहे. AI मुळे परंपरेचे संवर्धन, सांस्कृतिक वारशाचे डिजिटल रूपांतरण, भाषांचे भविष्य, कला-साहित्यामधील नवकल्पना आणि सामाजिक संवाद यामध्ये मूलगामी बदल होत आहेत. या संशोधन निबंधात AI आणि परंपरागत मानविकी यांचे सहअस्तित्व, त्यांच्या परस्पर परिणामांचे फायदे आणि आव्हाने, तसेच नैतिक समस्यांचा सखोल अभ्यास करण्यात आला आहे. निबंधाचा निष्कर्ष असा आहे की AI हा केवळ तंत्रज्ञान नाही तर परंपरेला नव्या स्वरूपात जतन व विस्तारित करण्याचा महत्त्वाचा साधन आहे.

बीज शब्द: कृत्रिम बुद्धिमत्ता, संस्कृती, परंपरा, मानविकी, भाषा, कला, सामाजिक मूल्ये, डिजिटल वारसा

Received: 02/12/2025

Accepted: 17/01/2026

Published: 31/01/2026

*Corresponding Author:

Dr. Pullagor Bhumreddy Vithalreddy

Email: vedreddy7@gmail.com

१. प्रस्तावना :

मानवी इतिहासात परंपरा आणि संस्कृती या दोन संकल्पना अत्यंत गहन आहेत. भाषा, कला, संगीत, नृत्य, धर्म, लोकसाहित्य आणि समृद्ध सांस्कृतिक परंपरा या सर्वांनी मानवजातीचे सामाजिक जीवन आकारले आहे. परंतु २१ व्या शतकात AI च्या आगमनाने या परंपरागत स्वरूपात बदल घडवून आणले आहेत. AI मुळे परंपरा आणि तंत्रज्ञान यांच्यातील अंतर कमी होत आहे. “Bridging Technology and Tradition” म्हणजे तंत्रज्ञानाचा वापर करून परंपरागत सांस्कृतिक मूल्यांचे संवर्धन आणि पुनर्निर्माण करणे.

२. तंत्रज्ञान आणि परंपरा :

परंपरा म्हणजे मानवी अनुभव, मूल्ये, संस्कार आणि सांस्कृतिक वारसा. तंत्रज्ञान म्हणजे विज्ञान, यंत्रणा आणि प्रगत साधने. परंपरा आणि तंत्रज्ञान यांचे संबन्ध पारंपरिक समाजशास्त्र, इतिहास आणि सांस्कृतिक अभ्यासात दीर्घकाळ संशोधले गेले आहेत. AI हा

मानवकेंद्रित तंत्रज्ञान असून तो परंपरेशी जुळण्याचे अनेक मार्ग सुज्ञपणे सादर करतो.

३. AI आणि भाषा - परंपरा व भाषा संवर्धन :

भाषा हे एखाद्या संस्कृतीचे सर्वात महत्त्वाचे तत्त्व आहे. AI आधारित साधने भाषांचे विश्लेषण, भाषांतर, भाषिक संरचना व भाषेच्या संवर्धनात महत्त्वाची भूमिका बजावत आहेत. भाषांचे डिजिटलकरण, लुप्त होत चाललेल्या भाषांचे संवर्धन, भाषांतर तकनीक यामुळे परंपरागत भाषिक अभिव्यक्ती जतन होत आहे.

४. AI आणि साहित्य - परंपरा व सर्जनशीलता :

साहित्य ही परंपरागत मानवी अनुभवाची अभिव्यक्ती आहे. AI मुळे साहित्यात नवीन शैली, स्वरूप आणि संवाद उभरून आले आहेत. AI आधारित लेखन सहाय्यक, परंपरागत कथा-वाचनापासून AI-सहाय्यक, कथा लेखनापर्यंत, डिजिटल साहित्य, AI साहित्याला विसरून टाकत नाही तर साहित्याच्या परंपरेला विस्तारित स्वरूप देतो.

५. AI आणि कला - संस्कृती :

कलात्मक अभिव्यक्ती आणि सांस्कृतिक अनुष्ठानांमध्ये AI चा प्रभाव मोठ्या प्रमाणावर वाढत आहे.

AI आधारित संगीत, चित्रकला आणि डिझाईन, सांस्कृतिक परंपरांचे सर्जन, AI कलाकारास पूरक आहे, प्रतिकात्मक रूपात त्याला नवनिर्मितीची दिशा देणारे साधन आहे.

६. AI चा सांस्कृतिक वारशावर प्रभाव :

परंपरागत सांस्कृतिक वारसा म्हणजे ऐतिहासिक धरोहर, स्मारके, नृत्य-गीत संस्कृती, पूजा आणि सामाजिक प्रक्रियांचे सांस्कृतिक अर्थ. AI च्या सहाय्याने: संग्रहालयांची डिजिटल रूपांतरण, इतिहासाच्या दस्तऐवजांचे संगणकीय विश्लेषण, सांस्कृतिक सामग्रीचे संरक्षण, हे सर्व कार्य अधिक प्रभावीपणे केले जात आहे.

७. सामाजिक अभिव्यक्ती आणि AI :

AI मुळे सामाजिक अभिव्यक्तीचे स्वरूप बदलले आहे. सोशल मीडिया, संवाद साधन, डिजिटल प्लॅटफॉर्म द्वारे परंपरागत मूल्यांचे आधुनिक पद्धतीने प्रचार-प्रसार होतो. परंतु : फेक डेटा आणि आभासी सत्य, अभिव्यक्तीचा तुकडा अर्थाचा बदल ही आव्हाने उभी राहतात.

८. नैतिक प्रश्न आणि AI :

AI चा वापर सांस्कृतिक आणि मानविकी क्षेत्रात केल्यावर अनेक नैतिक प्रश्न निर्माण होतात : सांस्कृतिक चोरी, बौद्धिक संपदा, पारंपरिक मूल्यांचा तोटा AI चा वापर नैतिक चौकटीत करताना या सर्व बाबींचा विचार आवश्यक आहे.

९. भविष्याची दिशा – सहजीवन आणि सहकार्य :

AI आणि परंपरा हे विरुद्ध नसून पूरक आहेत. परंपरा टिकविण्यासाठी AI म्हणजे एक महत्त्वाचे साधन आहे. परंपरागत कला आणि संस्कृतींना आधुनिक स्वरूप, डिजिटल मानविकीकरण, भविष्यात AI आणि परंपरेतील सहजीवन अधिक स्पष्ट दिसेल.

१०. निष्कर्ष :

AI हा केवळ तंत्रज्ञान नाही; तो परंपरागत मानवी मूल्यांचा नव्याने अर्थ लावणारा दुवा आहे. संस्कृती, भाषा, कला आणि मानविकी क्षेत्रात AI चा वापर परंपरेला जतन करण्यास, विस्तारित करण्यास आणि जागतिक स्तरावर पोहोचविण्यास मदत करतो. योग्य

नैतिक नियम आणि मानवी मूल्य यांचा समन्वय ठेवून AI चा वापर केल्यास तंत्रज्ञान आणि परंपरेमधील सेतू अधिक सुदृढ होईल.

११. संदर्भ :

1. Russell & Norvig – Artificial Intelligence: A Modern Approach
2. UNESCO – Culture and AI Guidelines
3. AI in Humanities – Research Journals
4. Digital Heritage – Academic Papers